

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Psühholoogia instituut

Priit Roosipuu

**Eesti kooliõpilaste karjääri kujundamise oskused ja
oskuste seos karjääripädevusi toetavate tegevustega**

Uurimistöö

Juhendaja: Triin Liin, PhD

Läbiv pealkiri: Koolilaste karjääri pädevus.

Tartu 2025

Eesti kooliõpilaste karjääri kujundamise oskused ja oskuste seos karjääripädevusi toetavate tegevustega

Kokkuvõte

Uurimistö käsitleb Eesti kooliõpilaste karjääripädevust, keskendudes nende osalemisele karjäärialastes tegevustes ning valmisolekule arutada oma tulevikuplaane. Tulemused näitasid, et vanemad ja kõrgema kooliastme (gümnaasiumi) õpilased osalevad aktiivsemalt karjääriplaane toetavates tegevustes ning räägivad sagedamini oma tulevikuplaanidest. Positiivne, kuid mõõdukas seos ilmnis osalemise ja arutlemise vahel, viidates karjäärialaste tegevuste olulisusele teadlikkuse ja enesekindluse suurendamisel. Lisaks selgus, et kõrgema haridustaseme omandamise soov on seotud suurema aktiivsusega karjäärialastes tegevustes. Uuring tõi esile ka soolised erinevused. Kokkuvõttes rõhutavad tulemused karjääriteenuste ja praktiliste tegevuste kättesaadavuse olulisust noorte karjääripädevuste arendamisel.

Märksõnad: karjääripädevus, kooliõpilased, tulevikuplaanid, haridus, karjäärialased tegevused

Career Development Skills of Estonian School Students and the Relationship Between Skills
and Activities Supporting Career Competencies
Abstract

The research focused on studying the career competencies of Estonian school students, emphasizing their participation in career-related activities and their readiness to discuss future plans. The results indicated that older and higher-grade (high school) students are more actively involved in career-supporting activities and discuss their future plans more frequently. A positive but moderate correlation was found between participation and discussion, highlighting the importance of career-related activities in increasing awareness and self-confidence. Additionally, it was revealed that a desire to achieve a higher level of education is associated with greater activity in career-related endeavors. The study also highlighted gender differences. Overall, the findings emphasize the importance of accessible career services and practical activities in developing young people's career competencies.

Keywords: career competency, school students, future plans, education, career-related activities

Karjääri kujundamise pädevus

Karjääri teadlikuks suunamiseks on vaja teha kaalutletud ja vastutustundlikke valikuid, ning selleks on vaja karjääri kujundamise pädevust. See on kogum erinevatest teadmistest, oskustest ja hoiakutest, mis võimaldavad inimestel ja/või gruppidel struktureeritud viisil koguda, analüüsida, sünteesida ja korraldada isiklikku, hariduslikku ja tööalast informatsiooni (Innove, 2016). Samuti hõlmab see oskust teha teadlikke otsuseid ning korraldada sujuvaid karjäärialaseid muutusi. Karjääri kujundamise pädevused ehk *career management skills* (CMS) on defineeritud kui „teadmiste, oskuste ja hoiakute kogum, mille sihipärane arendamine loob isikule eeldused valmisolekuks juhtida oma elu, tehes eneseteadlikke ja vastutustundlikke valikuid” (European Lifelong Guidance Policy Network, 2012).

Inimesed kohandavad oma karjääri arengu plaane vastavalt sellele, kuidas töötamise viisid aja jooksul muutuvad. Traditsiooniline karjäärimudel, mis hõlmab tõusmist ühe ettevõtte organiseeritud hierarhias, on tänapäeval järjest vähem kasutusel. Selle tulemusel on kadumas traditsioonilised karjäärid, mis tähendab, et inimestel tuleb võtta suurem vastutav roll oma karjääri kujundamisel ja juhtimisel (Watts, 1998). Vaatamata raskustele avaneb sellega võimalus arendada karjääri uuel viisil. Ümbermõtestatud arusaam karjäärist aitab inimestel suunduda uude töömaailma ja avastada oma täielikku potentsiaali (Ibid.).

Kõige selle aluseks on konstruktivistlik paradigma ja elu disaini paradigma, mis on viimase 30 aasta jooksul esile tõusnud. Tänapäeva tööturg ei võimalda enam karjääri planeerida üksnes ühe kindla eriala piires. Uuenduslikud konstruktivistlik ja elu disaini paradigmad näevad karjääri kui pidevat kohanemise ja õppimise protsessi (Järva et al., 2018). Need paradigmad, mille juured on mitmetes psühholoogia ja filosoofia harudes, toetavad isikliku karjääri aktiivset kujundamist vastavalt individuaalsetele oskustele ja eesmärkidele ning tööturu võimalustele. Sellest tulenevalt peab koolides antav karjääriõpetus soodustama ja suurendama inimeste valmisolekut muutusteks ja isikupärast lähenemist, rõhutades pidevat arengut ja enesejuhtimist (Innove, 2016).

Karjääri kujundamise pädevuste toetamine

Koolilaste karjääripädevus on oluline tegur nende tuleviku edu määramisel (Akkermans et al., 2013). Karjäärijuhtimise edukus sõltub üha enam iseseisvast lähenemisest, kus koolidel on oluline toetav roll karjääripädevuse arendamisel. Euroopa riikide üldhariduskoolide õppekavadest võib karjäärijuhtimise oskuste arendamiseks leida neli

erinevat lähenemist (Sultana, 2012). Esimene on eraldi õppeaine loomine. Seda kas siis kohustusliku õppekava osana või valikainete hulgas. Selle eeliseks on teema detailne ja konkreetne käsitus, kuid valikainena võib see õpilastele ja koolile vähem prioriteetne olla. Teine lähenemine kujutab endast põimuva teemana kohustuslike ainete raames karjäärijuhtimise oskuste arendamist ja elukestvat õpet (Sultana, 2012). Selline käsitus aitab õpilastel paremini leida omandatud teadmiste ja nende rakendamise vahelist seost. Samas sõltub edukus sellest, kui võrd huvitatud ja võimelised on õpetajad integreerima karjääriõpet oma õppeainetesse ning kas nad on selleks koolitatud või mitte. Kolmandaks toimub see mitteakadeemiliste kooliväliste tegevuste kaudu, milleks võivad olla töötoad, seminarid ja praktilised ülesanded (Sultana, 2012). Viimane kombineerib eelnevaid kirjeldatud lähenemisi, mille eeliseks on võimalus kasutada koolile kõige sobilikumaid meetodeid (Sultana, 2012).

Eestis on kasutusel kõik kolm lähenemist. Näiteks kohustab Eesti riiklik õppekava üldhariduskoole ja kutseõppeasutusi toetama õpilaste karjääriplaneerimist, sest õppekavades on üks kohustuslik aineülene läbiv teema elukestev õpe ja karjääri kujundamine (Gümnaasiumi riiklik õppekava, 2023; Kutseõppeasutuse seadus, 2013; Põhikooli riiklik õppekava, 2023). See tähendab, et koolid peavad teavitama õpilasi edasiõppimisvõimalustest ja tööturu üldistest suundumustest, toetama õpilaste karjääri planeerimise oskuste kujunemist, tagama õpilastele karjääriteenuste nagu karjääriõpe, karjäärinõustamine ja karjääriinfo kättesaadavuse. Näiteks pakkudes õpilastele karjääriõppe tunde või kutsudes kooli karjäärinõustajaid, kes saavad õpilastele pakkuda individuaalset nõustamist ja juurdepääsu karjääriinfole. Lisaks haridusasutustele jagab ka töötukassa kooliõpilastele teavet edasiõppimis võimaluste ja karjäärinõu kohta, et aidata neil teha teadlikke valikuid hariduses ja tööelus (Töötukassa, 2023).

Selle uurimistöo aluseks on Eesti karjääri kujunemise pädevusmudel, mille töötas välja SA Innove Rajaleidja karjääriteenuste keskus 2016. aastal õppe- ja karjäärinõustamise programmi raames. Karjääri kujundamise pädevuste mudel põhineb konstruktivistlikul karjäärinõustamise paradigmat ja Eesti riiklikul õppekaval, toetades samal ajal konstruktivistliku ja uuendusliku õpikäsituse rakendamist haridusasutustes (Innove, 2016). Mudeli loomise eesmärk on olnud tagada nii õpilasele kui ka tema arengut toetavale isikule praktiline kasu. Mudel esitab struktureeritud komplekti pädevusvaldkondi, pädevusi, hoiakuid ja väärtusi ning õpitulemusi. See võimaldab nii õpilasel endal, karjäärispetsialistidel kui ka teistel seotutel jälgida vajalike pädevuste arengut karjääri kujundamisel, võimaldades neil teadlikult ja sihipäraselt keskenduda nende arendamisele. Laiemas plaanis on mudel jagatud nelja tegevuspädevuse valdkonda – eneseteadlikkuse arendamine, võimaluste analüüs,

planeerimine ja tegutsemine. Selline jaotus võimaldab karjääri kujundamise pädevuste mudeli rakendamist (Ibid.).

Karjääripädevust arendavad tegevused

Üldjoontes võib karjäärialase pädevuse arendamise liigitada kaheks üldisemaks rühmaks: grupipõhiseks ja individuaalseks. Karjääripädevuse arendamise sekkumismeetodite valimisel tuleb arvestada nii nende erineva efektiivsuse kui ka olemasolevate ressursidega. Näiteks kui võrrelda grupipõhist sekkumist individuaalse sekkumisega, näitavad tulemused, et mõlemad on positiivse efektiga (Clay Rowell et al., 2014; Milot-Lapointe et al., 2018). Samas aga tuleb tõdeda, et kuigi grupipõhine tegevus on kooli jaoks suurema õpilaste hulga puhul optimaalsem, siis individuaalne lähenemine on jällegi õpilase seisukohast ajalises mõttes efektiivsem, sest üksiku õpilase puhul saavutatakse kiirem areng (Oliver & Spokane, 1988). Erinevate lähenemiste omadusi on eriti oluline arvestada ja kaaluda hariduskontekstis, kus sekkumise meetodi valimisel tuleb lähtuda ka olemasolevatest võimalustest ning ressurssidest.

Üheks oluliseks pädevuse mõjutajaks on karjääridialoog ehk vestlus, mille eesmärk on aidata õpilastel teha teadlikke otsuseid oma tulevase karjääri kohta, seada eesmärged ja omandada teadmisi ning oskuseid, mis on vajalikud nende karjäärieesmärkide saavutamiseks. Selliseid dialooge peavad õpilased paljude oluliste isikutega oma elus. Näiteks pere, sõprade või eakaaslaste, õpetajate ja karjäärinõustajatega. Pere ja sõprade või eakaaslaste mõju lähtub rohkem isiklikust ja sotsiaalsest kontekstist, samas kui õpetajate ja karjäärinõustajate oma on rohkem professionaalne, olles objektiivsem, struktureeritum ja tulevikule suunatud planeerimisega. Perekonna mõju karjääripädevusele on pakkuda omapoolset kogemusest tulenevat nõu, ressursse ja julgustust, mis on vajalikud õpilase karjäärivalikute tegemiseks ja enesekindluse kujundamiseks (Palos & Vişcu, 2010). Kui vanemad juhivad just varajast karjäärialaste väärtuste kujundamist, siis eakaaslaste mõju on suurem hilisematel elustiili, akadeemiliste valikute ja karjääriga seotud otsuste tegemisel (Naz et al., 2014). Haridussüsteemis oodatakse ka õpetajate panust karjääripädevuse arengusse. Karjääridialoogid õpilaste ja õpetajate vahel on vajalikud, et aidata õpilastel arendada olulisi karjäärialaseid oskusi ja tugevdada karjääriidentiteeti (Meijers et al., 2017). Ka õpetajad peavad sellist dialoogi oluliseks, kuid selguse puudumine selle täpsemas tähenduses piirab tõhusate arutelude läbiviimist (Meijers & Lengelle, 2016). Kõige professionaalsem sellest valikust on karjäärinõustaja, kelle roll on aidata õpilasel leida korrektset infot ja kasvatada enesekindlust ning luua selgust oma tuleviku suhtes. Selle tähtsust kinnitavad mitmed uuringud (Shafqat et

al., 2024; Stephen et al., 2020). Nii õpetajate kui ka karjäärinõustajate efektiivsus sõltub väga palju nende kompetentsist. See on aga oskus, mille arendamiseks vajavad nad eraldi koolitust (Draaisma et al., 2018; Kuijpers & Meijers, 2014). Kuijpers ja Meijers (2014) leidsid, et õpetajad, kes läbisid karjääridualoogi koolituse, olid karjääridualoogi läbiviimisel edukamad. Karjäärinõustajatel on aga selleks eraldi kutsestandard, mille omandamiseks on spetsiaalsed koolitused.

Peale dialoogide tegelevad õpilased ka konkreetsemate tegevustega, mis panustavad karjääripädevusse. Nende hulka kuuluvad kooli poolt pakutavad võimalused, näiteks karjääriõppeaine, ettevõtlusõpe, karjäärinõustamine, töövarjuks käimine ning ka mitmed koolivälised tegevused nagu õppekavadega tutvumine, järgmise haridustaseme kooli ja ettevõtete külastamine. Sellistel tegevustel on positiivne mõju karjääripädevuse arengule.

On leitud, et osalemine mitmes töökogemuslikus tegevuses suurendab karjääripädevust (Webber et al., 2024). Töökogemusega õpilased oskavad oma karjääripädevusi paremini reflekteerida (Mittendorff et al., 2012). Töökogemuseeta õpilaste karjääripädevuse arengusse saavad koolid panustada praktika võimaluste pakkumise ja tiheda kokkupuute loomisega eri karjäärivõimaluste pakkujatega (Sek-yum Ngai et al., 2023). Samas võib karjäärivalikute alane eneserefleksioon karjäärivalikute puhul õpilaseti erineda. Üheks võimalikuks põhjuseks on puudujäägid koolide karjäärinõustamise süsteemis. Eesti koolide gümnaasiumiastmes on karjääriteenused sageli paremini kättesaadavad kui põhikoolis (Kallaste et al., 2021). Teiseks põhjuseks võib olla õpilaste haridus- ja karjääriambitsioonide erinevus. Sellest tulenevalt võib erineda ka nende aktiivsus karjäärikompetensi arendustegevustes. On leitud, et need kaks ambitsiooni on omavahel positiivses seoses (Kashef et al., 2016). Lisaks sellele võivad olla põhjuseks õpilaste soolised erinevused. Duru (2018) leidis, et naised on karjääripädevuse arendamistegevustes edukamad.

Peale väliste tegevuste on noortel vaja tegeleda ka eneseteadlikkuse tõstmise ja võimaluste analüüsiga. Abdullah et al. (2018) kohaselt aitab eneseteadlikkuse arendamine paremini vastu võtta karjäärilaseid otsuseid. Xu ja Adamisi (2020) uuringu järgi vähendab võimaluste analüüs ebakindlustunnet ja tõstab enesetõhusust, parandades seeläbi eluga rahulolu. Ühtlasi mõjutab see ka karjääriotsuste tulemusi positiivses suunas. Planeerimine aga suureneb rahulolu karjääriga (Anakwe et al., 2000).

Uurimistöö eesmärgid ja hüpotees

Uurimistöö eesmärk on analüüsida, millised tegurid mõjutavad noorte osalemist karjääriplaneerimisega seotud tegevustes ning nende valmisolekut arutleda oma tulevikuplaanide üle. Töö keskendub seoste uurimisele karjääri planeerimise tegevuste ja tulevikuplaanidest rääkimise vahel ning sellele, kuidas neid mõjutavad mitmesugused demograafilised- ja taustategurid. Täpsemalt käsitletakse, kuidas on omavahel seotud karjäärialastes tegevustes osalemine ja tulevikuplaanide arutamine, milline on soovitud haridustaseme roll nende aspektide kujundamisel, ning kuidas mõjutavad vanus, sugu ja haridustase (põhikooli ja gümnaasiumi õpilased) noorte suhtumist ja osalemist. Töö eesmärk on pakkuda sisukaid järeldusi, mis aitavad mõista noorte karjääri kujundamise harjumusi ja tegureid, mis seda protsessi soodustavad või takistavad.

H1: Noorte osalemine karjääriplaneerimist puudutavates tegevustes on positiivselt seotud nende tulevikuplaanidest rääkimise sagedusega.

Uurimistöös otsitakse vastust järgmistele küsimustele:

- Kuidas karjääri planeerimist puudutavates tegevustes osalemine ja tulevikuplaanidest rääkimine erineb oluliselt soo, vanuse ja haridustaseme lõikes.
- Kuidas erineb karjääridialoogi olulisus õpilase ja erinevate osapoolte vahel (Pere, sõbrad, õpetaja ja karjäärinõustaja).

Meetod

Valim ja protseduur

Uuringus kasutatavaid andmeid koguti kahe aastal (2023 ja 2024) ning valim koosnes **481 vastajast**. 2023 aasta andmed pärinevad L. Lauri magistr töö raames kogutud vastustest (Laur, 2024). Selles osales 482 vastajat, millest eemaldasime lõpetamata vastused ja vastajad, kes ei olnud põhi- või keskkooli lõpuklasside õpilased. Pärast andmete korrastamist kasutasime 353 vastaja vastuseid. 2024. aasta andmed on kogutud selle uurimistöö raames ja selles osales 128 õpilast.

Valimi hulgas oli 287 (59,7%) põhikooli lõpuklasside ja 194 (40,3%) gümnaasiumi lõpuklasside õpilast vanuses 14–19 eluaastat. Vastaja keskmine vanus oli 16,3 aastat ($SD=1,5$). Soolise jaotuse põhjal olid valimis 198 meessoost vastajat (41,2%) ning 269 naissoost vastajat

(55,9%). Vastajate seas oli üheksa inimest (1,7%), kes määratlesid end muusse soogruppi ning kuus osalejat (1,3 %) ei soovinud oma sugu täpsustada.

Geograafilises jaotuses oli esindatud 11 maakonda. Kõige rohkem osalejaid oli Harjumaalt (79), Läänemaalt (78) ja Tartumaalt (77). Kõige vähem vastajaid oli Põlva maakonnast (7) ja Rapla maakonnast (2). Uuringus ei olnud osalejaid Valgamaalt, Viljandimaalt, Ida-Virumaalt ning Lääne-Virumaalt. Samas oli vastanute hulgas 43 õpilast, kes ei täpsustanud oma kooli piirkonda.

Küsimustiku edastamise luba küsiti koolide erinevatelt töötajatelt, sealhulgas õpetajatelt, õppedirektoritelt ja koolipsühholoogidelt. Koolides, mis andsid nõusoleku, edastati küsimustik õpilastele vastamiseks.

Taustainfo kogumise käigus said õpilased (N=481) märkida mitme valikuliste küsimuse juures, millistes karjääriplaneerimist puudutavetes tegevustes on nad osalenud ja kellega nad on vestelnud oma karjäärivisioonist ja -plaanidest. Küsimuse „Millistes karjääri planeerimist puudutavetes tegevustes Sa osaled või oled varem osalenud?“ juures oli välja toodud kümme erinevat tegevust ja küsimuse „Kellega oled oma tulevikuplaanidest rääkinud?“ oli välja toodud seitse vastusevarianti. Uuringus osaleja võis valida ka mitu vastusevarianti, ühtlasi oli võimalik jätta küsimusele vastamata.

Materjalid

Andmete kogumiseks kasutatav karjääri kujundamise oskuste küsimustik põhineb varem väljatöötatud karjääri kujundamise pädevuste mudelil (*Karjääri kujundamise pädevuste mudel*, 2016). Sellele mudelile tuginedes loodi 2021. aastal Tartu Ülikoolis kaitstud bakalaureusetöö esimene küsimustiku versioon (Laur, 2022). Hiljem arendati küsimustikku edasi ning 2024. aasta kaitses Lisette Laur oma magistritöö, mille raames loodi andmete kogumiseks kasutatavat karjääri kujundamise oskuste küsimustik 3.0 (Laur, 2024).

Küsimustik jagunes kolmeks osaks: taustaandmed, karjääri kujundamise oskused ja karjääri kohandamise oskused. Taustaandmetest oluliseimad punktid olid praeguste ja tuleviku haridusplaanidega seotud küsimused, ning karjääriplaneerimise tegevustega seotud küsimused. Karjääriplaneerimise tegevuste juures pidi vastaja märkima, milliste tegevustega on ta osalenud. Samuti tuli vastata, kellega on oma tulevikuplaanidest räägitud. Taustaandmetest kogunenud vastused, kellega oli vastaja oma tulevikust rääkinud ja millistes tegevustes on osalenud, on selle uurimistöo aluseks.

Küsimustik tehti kättesaadavaks Tartu Ülikooli LimeSurvey keskkonnas ning selle veebilink saadeti õpilastele e-maili kaudu või jagati küsitluse linki kooli enda e-keskkonnas.

Eetika

Küsitluses osalemine oli anonüümne ning ei kogutud tundlikke isiklike andmeid, mis võimaldaks vastaja isikustamist. Osalemine oli vabatahtlik ning osalejatel oli võimalus vastamisest igal ajahetkel loobuda või katkestada. Uuringus osalejad pidid tutvuma nõusoleku vormiga, kus teavitati osalejaid nende õigustest seoses kogutava infoga. Kuna valimisse kuulusid ka alaealised õpilased, rakendati nende kaasamisel *opt out* lähenemist – lapsevanemaid teavitati uuringust ning neile anti võimalus kohe keelduda või hiljem nõuda oma lapse vastuste eemaldamist. Saadud andmeid kasutatakse ainult õppe- ja teadustöö eesmärgil. Kogutud andmed hoitakse alles kuni projekti lõppemiseni 2033. aastal.

Statistiline andmeanalüüs

Kogutud andmete korrastamiseks kasutati Microsoft Office Professional 2016 Excel tabelarvutusprogrammi ja statistilise analüüsi läbiviimiseks JASP 0.19.1 programmi. Esmalt teostati üldine kirjeldav statistiline analüüs valimi kirjeldamiseks. Seejärel kontrolliti Shapiro-Wilki testi abil uuritavate muutujate normaaljaotust, et määrata järgmises etapis kasutatav korrelatsioonikordaja (Pearson r või Spearman ρ). Kuna andmed ei olnud normaaljaotuslikud siis edasi kasutati gruppide võrdlemisel Mann-Whitney U testi (fikseeritud faktori tase kuni 2) või Kruskal-Wallis testi (fikseeritud faktori tase >2) ja Dunn'si post hoc testi.

Tulemused

Küsimusele „Millistes karjääri planeerimist puudutavates tegevustes Sa osaled või oled varem osalenud?“ valis vähemalt ühe vastuse 451 õpilast, samas kui 35 märkisid valikuks „ei soovi vastata“. Tegevuste puhul oli märgitud tegevuste keskmine hulk 3,12 ($SD = 1.9$; $S.E. = 0.09$; *miinimum 1*; *maksimum 9*). Kõige sagedamini valiti vastuseks „karjääriõppeaine“ ($N = 243$) ja „õppekavadega tutvumine“ ($N = 194$) ning kõige harvem „muu“ ($N = 50$).

Küsimusele „Kellega oled oma tulevikuplaanidest rääkinud?“ valis vähemalt ühe vastuse 457 õpilast ning kaheksa õpilast ei soovinud vastata. Tulevikuplaanidest rääkimise küsimuse valitud vastuste keskmine arv oli 2,48 ($SD = 0.99$; $S.E. = 0.05$; *miinimum 1*; *maksimum 6*). Kõige sagedamini räägiti tulevikuplaanidest perega ($N = 421$) ning kõige harvem kellegagi, kes ei kuulunud pakutud valikute hulka ehk „muu“ ($N = 23$). 18 vastajat ei olnud oma tulevikuplaanidest mitte kellegagi rääkinud („Rääkinud mitte kellegagi“ $N = 18$) ja „ei soovi vastata“ valiti kaheksal korral. Tunnuse "karjääripädevuse tegevused" keskmise skoori tulemused leiab lisas 1 ja 2 olevates tabelites. Küsimuste "Millistes karjääri planeerimist

puudutavates tegevustes Sa osaled või oled varem osalenud?“ ja „Kellega oled oma tulevikuplaanidest rääkinud?“ valitud vastused summeeriti kaheks tunnuseks. Valitud karjääri planeerimise tegevuste kogusumma ja tulevikuplaanidest rääkimise vastuste kogusumma normaaljaotust hinnati Shapiro-Wilki testiga. Tulemused näitasid, et karjääri planeerimist puudutavates tegevustes osalemine (Shapiro-Wilki test 0.923; $p < .001$) ja tulevikuplaanidest rääkimine (Shapiro-Wilk test 0.885; $p < .001$) ei olnud normaaljaotuslikud.

Sellest tulenevalt kasutasin Spearmani korrelatsioonianalüüsi, mille tulemused näitasid mõõdukat ja statistiliselt olulist positiivset korrelatsiooni muutujate vahel ($\rho = 0.350$, $p < .001$). See tähendab, et suurem osalemine karjääri planeerimist või arendamist toetavates tegevustes on seotud sagedasema tulevikuplaanidest rääkimisega, näiteks pereliikmete, sõprade, õpetajate või nõustajatega.

Gümnaasiumiõpilaste keskmine karjääriplaneerimisega seotud tegevustes osalemise summaarne skoor ($M = 3.825$, $SD = 2.121$, $N = 194$) on oluliselt kõrgem kui põhikooliõpilastel ($M = 2.275$, $SD = 1.678$, $N = 287$). See näitab, et gümnaasiumiõpilased osalevad aktiivsemalt karjääriplaneerimisega seotud tegevustes. Mann-Whitney U-testi tulemused kinnitasid olulist erinevust põhikooli- ja gümnaasiumiõpilaste vahel ($U = 15.865$, $p < 0.001$). Efektisuurus ($RBC = -0.430$) viitab mõõdukale negatiivsele seosele, mis tähendab, et gümnaasiumiõpilastel on suuremad osaluskoorid kui põhikooliõpilastel. See statistiliselt oluline erinevus näitab, et tulemused ei ole juhuslikud. Täiendavalt leiti mõõdukas korrelatsioon gümnaasiumiastme ja karjääriplaneerimise tegevuste vahel ($\rho = 0.371$, $p < 0.001$), mis viitab sellele, et vanemad õpilased osalevad sagedamini karjääri planeerimist toetavates tegevustes.

Gümnaasiumiõpilased ($N = 194$) rääkisid karjääriteemadel sagedamini kui põhikooliõpilased ($N = 287$). Gümnaasiumiõpilaste keskmine tulevikuplaanidest rääkimise skoor oli 2.562 ($SD = 1.072$), mis oli kõrgem võrreldes põhikooliõpilaste keskmisega 2.223 ($SD = 1.128$). Mann-Whitney U-test kinnitas, et rühmade skoorid erinevad oluliselt ($U = 22706.500$, $p < 0.001$). Efektisuurus ($RBC = -0.184$) viitab väikesele negatiivsele seosele, mis tähendab, et gümnaasiumiõpilased räägivad karjääriteemadest veidi sagedamini .

Kuigi tulevikuplaanidest rääkimise tunnuse ja kooliastme vahel oli statistiliselt oluline korrelatsioon ($\rho = 0.164$, $p < 0.001$), jäi korrelatsioon nõrgaks. See viitab sellele, et gümnaasiumiõpilased räägivad karjääriplaneerimise tegevustel sagedamini, kuid erinevus põhikooliõpilastega ei ole väga suur.

Soovitud tulevase hariduse puhul jagasti tunnuse „soovitud haridustase“ kolme gruppi (põhikool, keskkool ja kõrgharidus), nii moodustus uus grupeeriv tunnus „soovitud haridustase“. Esmalt vaadeldi kirjeldavat statistikat, mis näitas, et mida kõrgemat haridust

vastaja soovis omandada, seda rohkemate tegevustega oli ta keskmiselt tegelenud. Need, kes soovisid põhihariduse omandamisega piirduda, osalesid keskmiselt 2.111 karjääriplaneerimisega seotud tegevuses ($N = 27$; $SD = 1.739$; $SE = 0.335$). Keskhariiduse puhul on see näitaja 2.653 ($N = 75$; $SD = 1.856$; $SE = 0.214$) ja kõrghariiduse puhul on keskmine 3.382 ($N = 267$; $SD = 2.047$; $SE = 0.125$). Korrelatsioonikordaja nende tunnuste vahel on küll statistiliselt oluline kuid jäi siiski nõrgaks ($\rho = 0.202$, $p < .001$). Gruppide erinevusi analüüsid leiti, et gruppide vahel on statistiliselt oluline erinevus ($p < 0.001$) aga efektisuurus Rank $\eta^2 = 0.037$ viitab sellele, et erinevuste suurus gruppide vahel on väike.

Kui karjääriplaneerimisega seotud tegevuste ja soovitud haridustaseme vahel on positiivne trend, siis sarnane suundumus on ka karjääriplaanidest rääkimise tunnusega. Põhiharidust soovivad vastajad olid oma karjääriplaanidest rääkinud keskmiselt 1.815 inimesega ($N = 27$; $SD = 0.962$; $SE = 0.185$), keskhariiduse soovijad 2.253 inimesega ($N = 75$; $SD = 1.116$; $SE = 0.129$) ja kõrghariiduse soovijad 2.592 inimesega ($N = 267$; $SD = 1.041$; $SE = 0.064$). Tunnuse „soovitud saavutatud haridustaseme“ ja „räägitud inimesed kokku“ vahel on statistiliselt oluline kuid nõrk positiivne korrelatsioon ($\rho = 0.211$, $p < .001$).

Naised osalesid karjääri planeerimisega seotud tegevustes sagedamini kui mehed. Naiste keskmine punktisumma oli 3.152 ($SD = 2.085$), mis ületas meeste keskmise punktisumma 2.657 ($SD = 1.88$). Mann-Whitney U-testi tulemused ($U = 23204.0$, $p = 0.016$) näitasid, et meeste ja naiste osalemine karjääri planeerimise tegevustes erineb statistiliselt olulisel määral. Efektisuurus ($RBC = -0.129$) viitab väikesele negatiivsele seosele, mis tähendab, et naised osalevad karjääri planeerimise tegevustes sagedamini kui mehed. Kokkuvõttes on erinevus väike, kuid statistiliselt oluline. Samuti rääkisid naised karjääriteemadel sagedamini kui mehed. Tulevikuplaanidest rääkimise tunnuse keskmine skoor oli naistel 2.535 ($SD = 1.049$), meestel oli see 2.177 ($SD = 1.151$). Mann-Whitney U-testi analüüs näitas, et rühmade vahel on statistiliselt oluline erinevus ($U = 22154.000$, $p = 0.001$). Efektisuurus ($RBC = -0.168$) viitab väikesele negatiivsele mõjule, mis tähendab, et üks rühm rääkis karjääriteemadel märgatavalt vähem kui teine. Kuigi erinevus on statistiliselt oluline, jääb praktiline mõju pigem tagasihoidlikuks.

Lõpuks sooviti näha, kas karjääriplaanidest rääkimise tunnuse ja karjääriplaneerimisega seotud tegevuste alamtunnuste vahel esineb olulisi korrelatsioone. Spearmani korrelatsioonianalüüs näitas, et kõige suurem seos oli tunnuste „tulevikuplaanidest rääkimised kokku“ ja „osalemine karjäärinõustamisel“ vahel. Nende kahe tunnuse vahel on mõõdukas ja oluline statistiline seos ($\rho = 0.384$, $p < .001$). Teiste alamtunnuste nagu „töövarjuks käimine“, „psühholoogiliste või karjääritestide tegemine“, „järgmise

haridustaseme kooli külastamine“, „ettevõtete külastamine“, „erinevate erialade praktikute/vilistlaste või tudengitega kohtumine“, „õppekavadega tutvumine“ ja tulevikuplaanidest rääkimise tunnuse vahel on statistiliselt oluline seos, aga nõrk korrelatsioon ($\rho < 0.3$). Alamtunnuse „karjääriõppeaine“, „ettevõtlusõpe ja „muu“ vahel oli statistiliselt mitteoluline ja väga nõrk korrelatsioon.

Sama korrelatsioonanalüüsi viidi läbi, et uurida oma tulevikuplaanidest rääkimise alamtunnuste ja „karjääriplaneerimisega seotud tegevused kokku“ tunnuste vahelist seost. Tulemused näitasid, et tulevikuplaanidest rääkimiste alamtunnuste ja tegevuste hulga vahel oli küll statistiliselt oluline aga korrelatsioonikordaja oli nõrk ($\rho < 0.3$; $p < 0.001$). Suurim korrelatsioon on tunnuse „karjääriplaneerimisega seotud tegevused kokku“ ja alamtunnuste „rääkinud õpetajaga“ ($\rho = 0.236$, $p < 0.001$) ning „rääkinud karjäärispetsialistiga“ vahel ($\rho = 0.240$, $p < 0.001$).

"Karjääriplaneerimisega seotud tegevused kokku" ja "tulevikuplaanidest rääkimise" rho

Tunnus	Spearman's rho	Tegevuste sum.
1. Rääkinud sõbraga	Spearman's rho	0.203***
2. Rääkinud pere liikmega	Spearman's rho	0.183***
3. Rääkinud õpetajaga	Spearman's rho	0.236***
4. Rääkinud karjäärispetsialistiga	Spearman's rho	0.240***
5. Rääkinud psühholoogiga	Spearman's rho	0.085**
6. Muu	Spearman's rho	0.062*

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Mitmed tegevused on omavahel mõõdukalt positiivselt seotud. Alamtunnused „erinevate erialade praktikute, vilistlaste või tudengitega kohtumine“ ja „õppekavadega tutvumine“ näitasid korrelatsiooni ($\rho = 0.373$, $p < 0.001$). Veel leiti korrelatsioon alamtunnuste „järgmise haridustaseme kooli külastamine“ ja „erinevate erialade praktikute, vilistlaste või tudengitega kohtumise“ vahel ($\rho = 0.366$, $p < 0.001$). „Pühholoogiliste ja/või karjääritestide tegemine“ oli seotud nii „erinevate erialade praktikute, vilistlaste või tudengitega kohtumisega“ ($\rho = 0.381$, $p < 0.001$) kui ka „õppekavadega tutvumisega“ ($\rho = 0.315$, $p < 0.001$).

Arutelu

Uurimistöös analüüsiti Eesti põhi- ja keskkooli lõpuklasside õpilaste karjääritegevuste aktiivsust ja valmidust rääkida oma karjäärialasest tulevikust eri osapooltega. Selleks

keskenduti kahe tunnuse – "mitme erineva inimesega on inimene oma tuleviku karjääriplaanidest rääkinud" ja "paljudes karjääri edendamise tegevustes ta osaleb või on osalenud" – omavahelisele suhtele. Esimene tunnus kajastab, kui suure hulga erinevate inimeste poole (näiteks pere, karjäärinõustaja, õpetaja, sõber, psühholoog või karjäärispetsialist) on isik pöördunud oma karjääriplaanide arutamiseks. Teine tunnus peegeldab osalust mitmesugustes karjääri edendavates tegevustes, nagu karjääriõpe, ettevõtlusõpe, töövarjuks käimine, järgmise haridusastme kooli külastamine, ettevõtete külastamine, praktikute ja vilistlastega kohtumine ning õppekavadega tutvumine.

Kui eelnevalt on leitud, et karjäärikompetentsi kasvu mõjutavad nii karjääridialoog eri inimestega kui ka seda toetavad tegevused (Mittendorff et al., 2012; Webber et al., 2024), siis selle uurimistö eesmärk on analüüsida nende kahe tunnuse seoseid. Täpsemalt, kas ühe tunnuse skoori suurenemine mõjutab teise tunnuse suurenemist. Seejuures püütakse mõista, kuidas need tunnused üksteist mõjutavad ning millised alamtunnused mõjutavad rohkem indiviidi karjäärialaste otsuste ja tegevuste kujunemist. Näiteks Mittendorff (2012) ja ka Webber (2024) on leidnud, et osalemine praktilistes tegevustes parandab karjäärialase refleksiooni oskust.

Riiklik õppekava seab eesmärgiks arendada õpilaste karjääripädevust, et noored oleksid teadlikumad oma tulevikuvalikutest ja suudaksid teha kaalutletud otsuseid (*Gümnaasiumi riiklik õppekava, 2023; Põhikooli riiklik õppekava, 2023*). Karjääripädevuse arendamisel on oluline roll õpetajatel, kes peaksid toetama õpilasi läbi karjääridialoogi, aidates neil reflekteerida oma huvide ja eesmärkide üle (Meijers et al., 2017). Kuid praktikas on õpetajate panus selles valdkonnas sageli piiratud. Probleemiks võib olla asjaolu, et õpetajad ei ole saanud piisavalt ettevalmistust karjääridialoogi läbiviimiseks, mis on spetsiifiline oskus (Meijers et al., 2017). Sellele viitavad ka uuringu tulemused, mis näitavad, et oma karjääriplaanidest rääkimine õpetajatega ei olnud õpilaste seas kuigi populaarne, olles pere ja sõprade järel kolmandal kohal.

Varem on leitud, et õpilastevahelist karjääripädevuse taset selgitavad rohkem individuaalsed erinevused ja üheks nendest erinevustes on praktilised kokkupuuted tuleviku karjääriga. Mittendorff (2012) leidis oma töös, et praktilise karjääriarendamise tegevustega kokku puutunud õpilased oskasid paremini reflekteerida oma karjääripädevusi. Selles uuringus lähim sellele tulemusele on "räägitud kokku" tunnuse ja tegevuste alamtunnuste vaheline korrelatsioon, mis jäi nõrgaks või väga nõrgaks. Siin aga ei saa me teha konkreetseid järeldusi, sest kogutud andmetest ei saa me teada, kas tegevuste keskmine arv tulenes võimaluste

puudumisest või võimaluste mitte kasutamisest. Samuti ei saa me “räägitud kokku” tunnusega hinnata refleksiooni kvaliteeti, sest küsimustikus sellekohast küsimust ei olnud.

Kvaliteedi aspekt on oluline ka koolide poolt pakutavate karjääriarendamise tegevuste juures. Kuigi karjääri arendamisele kaasa aitavate tegevuste läbiviimine on koolidele kohustuslik, ei tähenda see, et tegevused oleksid kõikjal efektiivsed ja võrdse kvaliteediga. Psühholoogidega karjäärist rääkimise võimalust kasutasid uuringus osalejad vähe. Seda võib selgitada mitu asjaolu. Uuringu piiranguid arvestades ei olnud meil võimalik eristada, millise psühholoogiga räägiti (kas koolipsühholoogiga või psühholoog-nõustajaga). Kuigi noored vastasid, et nad arutavad karjääri üle ka psühholoogiga, ei õnnestunud leida ühtegi uuringut, mis seda kinnitaks. Seda võib selgitada asjaoluga, et psühholoogi poole pöörduakse enamasti emotsionaalsete ja vaimse tervise murede tõttu, mitte karjääriküsimustega. Koolides peab olema täidetud ka koolipsühholoogide ametikoht, aga paljudes koolides puudub täiskohaga koolipsühholoog, mistõttu jagavad psühholoogid sageli oma aega mitme kooli vahel. Selline korraldus tähendab, et õpilastele jääb vähem võimalusi individuaalseteks nõustamisteks, isegi kui see oleks võimalus oma tuleviku karjääri arutamiseks.

Analüüs näitab, et vanuse ja kooliastme vahel esineb olulisi seoseid karjääriplaanidest rääkimise sageduse ning karjääriplaneerimisega seotud tegevustes osalemise vahel. Vanemad õpilased ja gümnaasiumiastme õppurid osalevad aktiivsemalt nendes tegevustes ning arutavad sagedamini oma tulevikuplaane. Vanuse kasvuga suureneb karjääriga seotud tegevustes osalemise korrelatsioon ja oluline statistiline erinevus põhikooli- ja gümnaasiumiõpilaste vahel näitavad, et vanemad ja gümnaasiumiastme õpilased osalevad sagedamini karjääri edendavates tegevustes. Seda võib seletada mitme asjaoluga. Vanuse ja teadlikkuse kasvuga tunnetavad õpilased, et nende haridusteel tehtavad otsused (nt töö või kooli valik) on lähedal ning sellel on otsene mõju tulevasele karjäärile. Sellest tuleneb suurem motivatsioon osaleda karjääriga seotud tegevustes ning nad on valmis investeerima oma aega ja energiat tegevustesse, mis aitavad teha teadlikke karjäärivalikuid, millele viitab mõõdukas korrelatsioon gümnaasiumiastme ja tegevustes osalemisel vahel. Teiseks põhjuseks võib olla karjääriteenuste kättesaadavus sõltuvalt kooliastmest. On teada, et karjääriõpetus valikainena on kättesaadav ainult veerandis põhikoolides ja pooltes gümnaasiumites (Kallaste et al., 2021). Samuti võib olla gümnaasiumiastmel suurem ligipääs ja võimalused karjääriga seotud tegevustele, näiteks töövarjupäevad, ettevõtlusprogrammid ja karjäärinõustamine.

Vanuse ja kooliastme mõju tulevikuplaanidest rääkimisele on küll nõrk, kuid statistiliselt oluline. Vanemad ja kõrgemas kooliastmes õppivad õpilased räägivad sagedamini teistega oma karjääriplaanidest. Selle põhjuseks võib olla, et vanemad õpilased on juba

eneseteadlikumad ja kindlamad oma karjäärisihtides. Lisaks võib välja tuua suurema teadlikkuse, sotsiaalse suhtluse laienemise ja vajaduse saada oma valikutes teiste kogemustest tuge. Sellist tuge pakuvad noortele vanemad ja sõbrad või eakaaslased (Naz et al., 2014; Palos & Vîşcu, 2010). Statistiline analüüs näitas, et vanemad ja sõbrad olid kõige populaarsemad inimesed kellega oma tulevikust räägiti. Gümnaasiumiõpilastel on tihti ees keerukamad karjäärivalikud, mis suurendab vajadust juhendamise ja nõu saamise järele. Sellest tulenevalt suureneb vanuse ja haridustaseme kasvades ka motivatsioon ja valmisolek arutada oma tulevikuplaane. Põhikooliõpilased ei ole tõenäoliselt oma valikutes veel nii kindlad ja pööravad veel karjääri puudutavatele teemadele vähem tähelepanu, mistõttu võivad nad ka sellest vähem rääkida. Lisaks sellele on nendel karjääriedendamise tegevuste valikuvõimalusi vähem (Kallaste et al., 2021), mis võiks neid sellest teemast rohkem rääkima panna ja nii keskendutakse lühema perspektiivi eesmärgina rohkem järgmise õppeastme võimaluste tutvustamisele.

Varasemalt on leitud, et hariduslik ambitsioon mõjutab positiivselt karjäärialase tegevuste aktiivsust (Kashef et al., 2016). Seda trendi on näha ka statistilises analüüsis. Mida kõrgema kooliastme haridust soovisid vastajad saavutada, seda rohkem osalesid nad karjääriplaneerimise tegevustes ja rääkisid oma plaanidest. Kuigi need seosed olid statistiliselt olulised, jäi korrelatsioon suhteliselt nõrgaks ja efektisuurused väikesteks. See viitab, et soovitud haridustase ei ole karjääriplaneerimise aktiivsuse ainus mõjutaja. Tegureid, nagu kooli tugi, individuaalne motivatsioon ja sotsiaalsed oskused, tuleks samuti arvesse võtta. Tulemused näitavad, et kuigi kõrgema haridustaseme omandamise soov on seotud suurema karjääriplaneerimise aktiivsusega, on need seosed pigem tagasihoidlikud. Haridussüsteemis peaks rohkem tähelepanu pöörama laiapõhjalisele karjäärinõustamisele, et õpilased seostaks mõtestatult oma tuleviku karjäärivajadusi haridusega.

Sugude lõikes erinevad naised ja mehed nii karjääriplaneerimise tegevustes kui ka tulevikuplaanidest rääkimises. Kuigi erinevused on statistiliselt olulised, on nende suurus siiski tagasihoidlik. Statistiline analüüs näitas, et naised on aktiivsemad nii tulevikuplaanidest rääkimise kui ka tegevuste vaates. Varasemalt on leitud, et naised on parema karjäärialase ettevalmistusega (Duru, 2022). Üheks põhjuseks võib olla karjääripädevusi arendavatesse tegevustesse kaasatus aga teadaolevalt ei ole Eestis korraldatud selleteemalist uuringut läbi viidud, mis võiks leitud täpsemalt selgitada. Seega võiks selle küsimusega tulevikus tegeleda.

Karjäärinõustamisel on oluline roll, et soodustada noorte avatud suhtlust oma tulevikuplaanide teemal, ühtlasi on see tõhus vahend karjäärialaste arutelude edendamiseks. Seda kinnitavad ka analüüsi tulemused, mille kohaselt oli tugev seos karjäärinõustamise ja

tulevikuplaanidest rääkimise vahel. Seega on oluline, et karjäärinõustamise teenus oleks kõigile õpilastele võrdselt kättesaadav.

Teiste tegevuste, näiteks töövarjutamise, koolide külastamise või ettevõtete tutvustamise seosed jäävad aga nõrgaks. Kuigi need tegevused võivad toetada karjäärivalikuid ja aidata õpilasel paremini oma tuleviku karjäärialaseid plaane reflekteerida (Mittendorff et al., 2012; Webber et al., 2024), ei tundu need olevat otseselt seotud osalejate valmisolekuga tulevikuplaanidest rääkida. Siin võib rolli mängida tegevuste olemus – need on pigem ajalist ressursi nõudvad tegevused mida koolidel ei pruugi olla võimalik pakkuda. Lisaks sellele peame me ka nentima asjaolu, et meie uuringus osalejatest suurem osa olid põhikooliõpilased kelle kohta eeldatakse, et nendega on liiga vara neid tegevusi läbi viia.

Kui analüüsiti tulevikust rääkimiste alamtunnuseid ja karjäärialaseid tegevusi üldiselt, siis ilmnes, et kõik korrelatsioonid olid nõrgad, kuigi statistiliselt olulised. Kõige tugevam seos ilmnes õpetaja ja karjäärispetsialistiga rääkimise vahel. See võib viidata sellele, et õpetajaga või karjäärispetsialistidega suhtlemine mängib olulist rolli (Meijers et al., 2017; Stephen et al., 2020), kuid mitte ülekaalukat rolli noorte karjääriplaneerimises. Nõrk korrelatsioon võib olla tingitud asjaolust, et noored võivad karjääriteemal rääkimiseks eelistada mitteformaalset keskkonda. Sellele viitab tulemustest leitud keskmiselt suurem rääkimine sõprade või pereliikmetega.

Lõpetuseks leiti, et tunnuste "tulevikuplaanidest rääkimine" ja "karjäärialased tegevused" Spearmani korrelatsioonianalüüs näitas mõõdukat ja statistiliselt olulist positiivset seost. See viitab, et aktiivsem osalemine karjäärialastes tegevustes on seotud suurema valmisolekuga tulevikuplaanidest rääkida, mis võib suurendada teadlikkust, pakkuda sotsiaalset tuge ja kasvatada enesekindlust. Samas ei selgu põhjused ning seose tugevus jääb mõõdukaks, viidates teiste võimalike mõjutajate olemasolule. Tulemused rõhutavad karjääri planeerimist toetavate tegevuste ja dialoogi olulisust noorte arengu toetamisel.

Uurimuse piirangud ja soovitused järgmisteks uuringuteks

Uuringul ilmnisid mitmed piirangud, mis võivad mõjutada tulemuste üldistatavust ja tõlgendamist. Esiteks oli koolide aktiivsus väga ebaühtlane – mõnest koolist saadi vaid üksikute õpilaste vastuseid, samas kui teistes vastasid terved klassid. See võib tähendada, et koolidel endal puudub suurem motivatsioon õpilaste karjäärialaste arengutega tegeleda. Selline varieeruvus võib moonutada andmeid ja ei pruugi kajastada kõigi koolide olukorda võrdselt. Lisaks oli põhikooliõpilaste osalejate hulk oluliselt suurem kui gümnaasiumi. Samuti

ei ole selge, kas õpilaste väiksem osalemine karjääriplaane toetavates tegevustes tulenes nende enda passiivsusest või koolide ja kogukonna pakutavate võimaluste puudumisest. Lõpuks puudus uuringus teave koolide enda lähenemisest karjääripädevuse arendamisele – erinevused koolide strateegiates ja ressursides võivad mõjutada õpilaste teadlikkust ja osalust karjääritegevustes, kuid need tegurid jäid uuringus käsitlemata. Need piirangud rõhutavad vajadust ühtlasema ja põhjalikuma andmete kogumise järele, et paremini mõista õpilaste karjääripädevust ja koolide rolli selle arendamisel.

Edaspidi tuleks uurida koolide lähenemisi ja ressursse karjääripädevuse edendamisel. Tähelepanu võiks pöörata õpetajate ja karjääripetsialistide rollile ning kasutatavatele meetoditele, et mõista, millised lähenemised on kõige tulemuslikumad. Samuti tuleks kaardistada koolide ressursid ja võimalused, et selgitada, kas õpilastele pakutakse piisavalt tuge ja praktilisi kogemusi. Need uuringud aitaksid kujundada tõhusamaid haridus- ja karjääripoliitika lahendusi, et toetada noorte teadlikke karjäärivalikuid.

Kasutatud kirjandus

- Akkermans, J., Brenninkmeijer, V., Huibers, M., & Blonk, R. W. B. (2013). Competencies for the Contemporary Career: Development and Preliminary Validation of the Career Competencies Questionnaire. *Journal of Career Development, 40*(3), 245–267.
<https://doi.org/10.1177/0894845312467501>
- Anakwe, U., Hall, J., & Schor, S. (2000). Knowledge-related skills and effective career management. *International Journal of Manpower, 21*, 566–579.
<https://doi.org/10.1108/01437720010379024>
- Clay Rowell, P., Keith Mobley, A., & Kemer, G. (2014). Examination of a Group Counseling Model of Career Decision Making With College Students. *Journal of College Counseling, 17*. [https://doi.org/DOI: 10.1002/j.2161-1882.2014.00055.x](https://doi.org/DOI:10.1002/j.2161-1882.2014.00055.x)
- Draaisma, A., Meijers, F., & Kuijpers, M. (2018). Process description of a dialogue-focused intervention to improve career guidance policy in three schools. *Australian Journal of Career Development, 27*(1), 40–53. <https://doi.org/10.1177/1038416217744217>
- Duru, H. (2022). Analysis of Relationships between High School Students' Career Maturity, Career Decision-Making Self-Efficacy, and Career Decision-Making Difficulties. *International Journal of Psychology and Educational Studies, 9*, 63–78.
<https://doi.org/10.52380/ijpes.2022.9.1.479>
- European Lifelong Guidance Policy Network. (2012). *Lifelong guidance policy development: A European resource kit*.
- Gümnaasiumi riiklik õppekava. (2023, November 3).
<https://www.riigiteataja.ee/akt/108032023006>
- Hirschi, A., Freund, P. A., & Hermann, A. (2014). The Career Engagement Scale. *Journal of Career Assessment, 22*(4). <https://doi.org/10.1177/1069072713514813>

- Ingold, S., Haenggli, M., & Hirschi, A. (2019). *A Comprehensive Guide to Career Assessment*, (7th ed.). National Career Development Association (NCDA).
- Innove, S. (2016). *Karjääri kujundamise pädevuste arengu toetamine*. SA Innove karjääriteenuste keskus. https://harno.ee/sites/default/files/documents/2021-02/KOM_kirjeldus_29_12_2017-2.pdf
- Järva, J., Jurs, K., Kinkar, V., Lehtsalu, M., Lään-Saarik, K., Pöld, M., Rumberg, T., Traumann, T., Valk, kairi, & Vilu, A. (2018). *Karjäärinõustamise käsiraamat*. SA Innove. https://kny.ee/wp-content/uploads/2019/09/Karj%C3%A4%C3%A4rin%C3%B5ustamise-k%C3%A4siraamat_2018_INNOVE.pdf
- Kallaste, E., Lang, A., Lillemets, A., Sander, S.-L., & Sõmer, M. (2021). *Karjääriteenused Eestis: Teel terviklahenduseni*. Eesti Rakendusuuringute keskus. https://centar.ee/pdf/ee/2021_Karjaariteenused_Eestis_teel_terviklahenduseni.pdf
- Karjääri kujundamise pädevuste mudel*. (2016). SA Innove Rajaleidja karjääriteenuste keskus.
- Kashef, E., Mann, A., & Schleicher, M. (2016). *The impact of career development activities on student attitudes towards school utility: An analysis of data from the Organisation for Economic Co- operation and Development's Programme for International Student Assessment (PISA)*.
- Kuijpers, M., & Meijers, F. (2014). Professionalizing Teachers in Career Dialogue: Effect Study. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 116, 82–87. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.01.172>
- Kutseõppeasutuse seadus*. (2013, January 9). Riigi Teataja I. <https://www.riigiteataja.ee/akt/102072013001>

- Laur, L. (2022). *Pilootuuring karjääri kujundamise pädevusi hindava küsimustiku loomiseks* [Pilot Research, Tartu Ülikool].
<https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/08aaa392-e17b-449e-bc8b-40fd588ec055/content>
- Laur, L. (2024). *KARJÄÄRI KUJUNDAMISE PÄDEVUSTE KÜSIMUSTIKU ARENDAMINE JA ÜLEVAADE EESTI LÕPUKLASSIDE ÕPILASTE KARJÄÄRIPÄDEVUSTEST* [Tartu Ülikool]. <https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/5b6aa18b-b535-4ceb-b09b-61f76a2ee439/content>
- Meijers, F., & Lengelle, R. (2016). Reflective career dialogues. *South African Journal of Higher Education*, 30(3), 21–35. <https://doi.org/10.20853/30-3-636>
- Meijers, F., Lengelle, R., Winters, A., & Kuijpers, M. (2017). A Dialogue Worth Having: Vocational Competence, Career Identity and a Learning Environment for Twenty-First Century Success at Work. In E. de Bruijn, S. Billett, & J. Onstenk (Eds.), *Enhancing Teaching and Learning in the Dutch Vocational Education System* (pp. 139–155). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-50734-7_7
- Milot-Lapointe, F., Savard, R., & Le Corf, Y. (2018). Intervention components and working alliance as predictors of individual career counseling effect on career decision-making difficulties. *Journal of Vocational Behavior*, 15–24.
- Mittendorff, K., Beijaard, D., Pj, B., & Koopman, M. (2012). The influence of teachers' career guidance profiles on students' career competencies. *Journal of Vocational Education and Training*, 64. <https://doi.org/10.1080/13636820.2012.727853>
- Naz, A., Saeed, G., Khan, W., Khan, N., Sheikh, I., & Khan, N. (2014). Peer and friends and career decision making: A critical analysis. *Middle-East Journal of Scientific Research*, 22(8), 1193–1197.

- Oliver, L., & Spokane, A. (1988). Career-Intervention Outcome: What Contributes to Client Gain? *Journal of Counseling Psychology*, 35, 447–462. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.35.4.447>
- Palos, R., & Vişcu, L. (2010). The impact of family influence on the career choice of adolescents. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 2, 3407–3411. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.03.524>
- Põhikooli riiklik õppekava*. (2023, January 9). <https://www.riigiteataja.ee/akt/108032023005>
- Savickas, M. L., Porfeli, E. J., & Hilton, T. L. (2018). The Student Career Construction Inventory. *Journal of Vocational Behavior*, 138–152. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2018.01.009>
- Sek-yum Ngai, S., Cheung, C.-K., Mo, J., Wang, L., Ng, Y., & Wang, P. (2023). Career interventions and social well-being among non-engaged youth: Examining the mediating effects of career competency. *Children and Youth Services Review*, 148, 106903. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2023.106903>
- Shafqat, D., Bibi, S., Shafqat, M., & Afridi, N. (2024). *THE EFFECTIVENESS OF CAREER COUNSELLING AMONG ADOLESCENTS; AN APPROACH TO PROMOTE CAREER DECISION ABILITY*. 2, 923.
- Stephen, L. S., Chunkapura, J., & Vincent, C. R. (2020). *RESEARCH ON THE EFFECT OF CAREER COUNSELLING ON CAREER DECISION MAKING OF YOUNG ADOLESCENTS*.
- Sultana, R. G. (2012). Learning career management skills in Europe: A critical review. *Journal of Education and Work*, 25(2), 225–248. <https://doi.org/10.1080/13639080.2010.547846>
- Töötukassa*. (2023). Töötukassa. <https://www.tootukassa.ee/et/karjaarikujundajale/oskustearendamine>

Watts, P. A. G. (1998). RESHAPING CAREER DEVELOPMENT FOR THE 21ST CENTURY. *Center for Guidance Studies*.

Webber, K., Stich, A., Grandstaff, M., & Case, C. (2024). Benefits of Work-Related Experiences and Their Impact on Career Competencies for STEM Students. *Journal for STEM Education Research*, 1–24. <https://doi.org/10.1007/s41979-024-00123-2>

Xu, H., & Adams, P. (2020). Ambiguity aversion in career decision-making: Its longitudinal prediction for college career outcomes. *Journal of Counseling Psychology*, 67(2), 232–240. <https://doi.org/10.1037/cou0000379>

LISA 1

Tabel 1.

Põhikooli ja gümnaasiumi õpilaste (N=481) karjääripädevus tegevuste keskmine statistika

	Põhikool Aritm. keskmine	Põhikooli Standard- hälve	Gümna. Arit. keskmine	Gümna. Standard- hälve	Keskmine kokku	Standard- hälve	N
Karjääriõppe	0.491	0.501	0.526	0.501	0.505	0.500	243
Ettevõtlusõppe	0.164	0.371	0.340	0.475	0.235	0.424	113
Osalenud karjääri nõustamisel	0.206	0.405	0.381	0.487	0.277	0.448	133
Käinud töövarjuks	0.317	0.466	0.304	0.461	0.312	0.464	150
Karjääritestide tegemine	0.164	0.371	0.402	0.492	0.260	0.439	125
Järgmise haridustaseme kooli külastamine	0.160	0.368	0.325	0.469	0.227	0.419	109
Ettevõtete külastamine	0.247	0.432	0.433	0.497	0.322	0.468	155
Erinevate erialade praktikute ja vilistlastega kohtumine	0.157	0.364	0.402	0.492	0.256	0.437	123
Õppekavadega tutvumine	0.265	0.442	0.608	0.489	0.403	0.491	194
Muu	0.105	0.306	0.103	0.305	0.104	0.306	50
Ei soovi vastata	0.108	0.311	0.021	0.142	0.073	0.260	35

LISA 2

Tabel 2.

Põhikooli ja gümnaasiumi õpilaste (N=481) Tulevikuplaanidest rääkimise valitud tunnuste hulk ja aritmeetiline keskmine

	Põhikool Aritm. keskmine	Põhikooli Standard- hälve	Gümna. Arit. keskmine	Gümna. Standard- hälve	Keskmine kokku	Standard- hälve	N
Rääkinud Sõbraga	0.774	0.419	0.887	0.318	0.819	0.385	394
Rääkinud Pereliikmega	0.861	0.347	0.897	0.305	0.875	0.331	421
Rääkinud Õpetajaga	0.223	0.417	0.392	0.489	0.291	0.455	140
Rääkinud Karjäärispetsialistiga	0.220	0.415	0.222	0.416	0.220	0.415	106
Rääkinud Psühholoogiga	0.094	0.292	0.124	0.330	0.106	0.308	51
Rääkinud Muu	0.042	0.201	0.031	0.174	0.048	0.214	23
Rääkinud mitte kellegagi	0.052	0.223	0.041	0.199	0.037	0.190	18
Ei soovi vastata	0.017	0.131	0.015	0.124	0.017	0.128	8

Käesolevaga kinnitan, et olen korrekselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Priit Roosipuu